

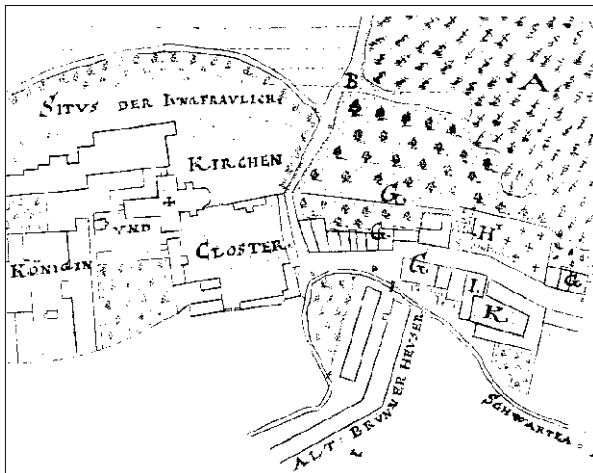
Stručná historie Neurologické kliniky v Brně

Milan Brázdil

Historie neurologie a Neurologické kliniky v Brně nezačíná se psát v roce 1948, 1922 ani 1919, ale paradoxně mnohem dříve, v období vrcholného středověku. V té době, konkrétně v roce 1238, zakládá na Starém Brně v dolní části Pekařské ulice (přesněji v místě dnešní I. chirurgické kliniky) měšťan Rudger se svojí ženou Hodavou **Hospitale sancti Spiritus ante Brunam**, neboli špitál svatého Ducha. Tímto započíná v lokalitě ulice Pekařské, nesporném brněnském geniu loci, systematická péče o potřebné a nemocné, vrcholící v dnešní Fakultní nemocnici u svaté Anny a jejich klinikách, včetně té neurologické.

Když o pět let později, v roce 1243 Hodava umírá, vstupuje Rudger do řádu johanitů (řádu Špitálních bratří sv. Jana Křtitele Jeruzalémského, později označovaného jako řád Maltézkých rytířů) a společně přechází pod správu johanitů i špitál s okolními pozemky a stavbami. Ve špitále, který již ve 14. století nese jméno sv. Jana Křtitele Jeruzalémského, bývalo 10-20 nemocných, a zejména zpočátku neplnil tento pouze funkci nemocnice jak ji vnímáme dnes. Přesto sehrál pro Brno natolik významnou roli, že jej brněnští měšťané později opakovaně označovali jako „městský“ či „větší“ špitál, a johanity mnohdy ne zcela správně chápali jako jeho pouhé správce. Při špitále byla brzy zbudována významná johanitská komenda ve tvaru písmene U, která nasedala přímo na špitální budovu, a nesla jméno Kreuzhof – podle alternativního označení johanitů coby křížovníků. Dnešní Pekařská ulice je pak až do roku 1867 uváděna jako Kreuzgasse, a teprve po té byla přejmenována na Bäckergerasse. Je pozoruhodné, že první brněnský špitál zde kontinuálně působil po více než čtyři století, a *de facto* zanikl v roce 1645 při obléhání Brna Švédy. Vlastní pozemky s budovou komendy patřily řádu johanitů až do roku 1900, kdy

byly prodány zemskému výboru na rozšíření areálu nemocnice sv. Anny.

Obr. 1. Staré Brno. Plán Franze de Besolda 1741. H – farní kostel sv. Jana se hřbitovem, I – špitál, K – hosp. a obytné budovy komendy (převzato z L. Jan a V. Jesenský, 1996).

V roce 1323 zakládá královna vdova Eliška Rejčka v těsné blízkosti johanitské komendy se špitálem svatého Jana Křtitele, v oblasti dnešního Mendelova náměstí, ženský cisterciácký klášter **Aula Sanctae Mariae**. Při něm pak záhy (v roce 1331) vzniká i malý špitál pro osm nemocných laiků, osm starých kněží a jednoho jáhna. Tak se ve 14. století na břehu svrateckého náhonu prakticky vedle sebe potkávají hned dva typické příklady středověkých „zdravotnických“ zařízení, plnících však spíše funkci sociálních ústavů, kde ošetřování nemocných bylo pouhým drobným doplňkem v péči o chudé a přestárlé. V té době byl na Starém Brně již v provozu ještě jeden důležitý ženský klášter – **Hortus Regis**. Tento klášter dominikánek, založený v roce 1312 Eliškou Přemyslovnou, a později uváděný jako Klášter u svaté Anny, se však

nikdy nevěnoval charitativní činnosti a byl tak jako jeden z mnoha dalších podobných klášterů v roce 1782 zrušen dekretem císaře Josefa II.

Obr. 2. **Mapa anonymního kreslíře podle neznámé předlohy (asi 1630).** Napravo od svrateckého náhonu (dnes zcela zatrubněného pod areálem Fakultní nemocnice u svaté Anny) vidíme špitál sv. Jana Křtitele Jeruzalemského (označeno hvězdičkou) s naléhající budovou komendy a vlevo od náhonu pak klášter cisterciáček v místě dnešního augustiniánského opatství a baziliky Nanebevzetí Panny Marie. Přímo uprostřed mapy je patrný klášter dominikánek i s kostelem sv. Anny, podle kterého byl samotný klášter později pojmenován.

Ještě jedna kapitola v dějinách dané lokality (před vznikem budoucí Nemocnice u svaté Anny) stojí za zmínku. V roce 1749 zakládá v horní části Pekařské ulice, přesněji v Malé Pekařské na Provaznickém vršku (v domě u Sedmi švábů) hraběnka Marie Alžběta Waldorfová **klášterní nemocnici alžbětinek**. Při ní vzniká později i lékárna, márnice a přednášková pitevní síň. Městský fyzikus Phil. et Med. Dr. Carl Lintz zde zřizuje školu pro lazebníky a porodní babky, a současně vynakládá velké úsilí na založení první

plnohodnotné zdravotnické školy v Brně pro mladé chirurgy, která se měla stát zárodkem příští univerzity. Výsledkem jeho snah byl dekret císařovny Marie Terezie z března roku 1753, jímž bylo založeno Collegium anatomicum Brunense. Návrh na zřízení tohoto učiliště vypracovala Zemská zdravotnická komise se sídlem v Brně v prosinci 1753, a v čele nově založeného zařízení stanul Dr. Lintz, který byl při této příležitosti jmenován profesorem anatomie. Zřejmě z řady důvodů však Collegium nikdy nebylo uvedeno do provozu. V roce 1754 se alžbětinky stěhují do mnohem lépe vyhovujících prostor svého nového kláštera pod Červeným kopcem, navržený přesun výuky do nemocnice U milosrdných bratří byl Lintzem odmítnut, a naopak jeho návrh na zakoupení Schellenbergova domu v Malé Pekařské ulici, a jeho přeměnu na moderní školu, se zase nesetkal s pochopením moravských stavů, které měly Collegium financovat. Pouze nakrátko probíhala v Brně výuka na nově zřízené stoličce anatomie, chirurgie a porodnictví, a to v letech 1778 – 1782, kdy sem byla přechodně přeložena olomoucká univerzita. Samotná nemocnice, působící doslova pár metrů od Kláštera u svaté Anny, byla definitivně zrušena v roce 1784.

Obr. 3. Dům u sedmi Švábů.

Zcela zásadním okamžikem v historii brněnského zdravotnictví byl rok 1782, kdy došlo v rámci josefínských reforem, kromě jiného, i k již zmíněnému zrušení Kláštera u svaté Anny. Přechodně byl do budovy kláštera z ulice Olomoucké (dnešní Křenové) přemístěn Vojenský špitál (po dvou letech se však tento stěhuje do zrušeného premonstrátského kláštera v Zábrdovicích). V roce 1784 pak rozhodl samotný císař Josef II. o využití prostor bývalého svatoanenského kláštera ke zřízení první veřejné nemocnice na Moravě. Ta byla uvedena do provozu o dva roky později (1786) pod názvem **Císařsko-královský všeobecný zaopatřovací ústav**.

V době svého vzniku byl ústav tvořen vlastní nemocnicí se dvěma velkými odděleními (interním a externím) po 40 lůžcích, a dále nalezincem, sirotčincem a porodnicí (každé po 20 lůžcích). Z pohledu budoucího rozvoje neuropsychiatrie hrála od počátku významnou roli existence samostatného oddělení pro pomatené s původně pěti lůžky, jejichž počet byl postupně navyšován (v roce 1798 bylo těchto lůžek již 16). V následujících desetiletích role c. k. zaopatřovacího ústavu pro město Brno a jeho okolí rychle narůstala, a s tím se současně zásadně zvyšoval počet hospitalizovaných pacientů. Již v první polovině 19. století mělo interní oddělení 205 lůžek, externí (chirurgické) oddělení 173 lůžek, oddělení pro choromyslné 135 lůžek, porodnice 49 lůžek a nalezinec 21 lůžek. Spíše jen okrajovým, přesto zajímavým v historii ústavu byl rok 1848, kdy byl duchovní správou okrsku, do nějž patřila i nemocnice, pověřen novic z nedalekého augustiniánského opatství (a budoucí zakladatel genetiky) Gregor Johann Mendel. Ten v této funkci však nepobyl dlouho. Dle přímého nadřízeného opata Nappa citlivý Mendel u lože nemocných a „při pohledu na trpící byl postižen nepřekonatelnou bázlivostí a vážně z toho onemocněl“. Proto byl asi po půl roce služby zbaven a poslán učit na gymnázium do Znojma. Na obranu génia je nutno uvést, že tehdejší podmínky v nemocnici byly nepochybně velmi trudné a diametrálně odlišné od těch současných. Odmyslíme-li absenci účinné léčby u většiny onemocnění, a s tím související poměrně

vysokou mortalitu (k níž zprvu významně přispívaly i infekce po chirurgických zákrocích), či nevyhovující prostorové a hygienické podmínky (choromyslní byli například až do roku 1836 umístěni v malých zamřížovaných celách s oteplí slámy), svoji roli sehrálo nepochybně i velmi limitované personální zázemí – například na téměř 600 lůžek připadalo pouhých pět lékařů! Není divu, že nový ředitel ústavu ve svém hlášení z prosince roku 1854 důrazně upozorňuje, že „lékaři jsou se svými silami u konce, neboť musí pečovat o dvojnásobný počet nemocných než např. kolegové v nemocnici ve Vídni či jiných městech“.

Obr. 4. **Nemocnice u sv. Anny** před rokem 1865 (dřívější klášter Dominikánek, vzadu je kostel Svaté Anny; pohled z dolní části dnešní ulice Pekařské).

V roce 1856 dochází k zániku původního ústavu, neboť porodnice, nalezinec a sirotčinec se staly samostatnými ústavu, a byly přestěhovány do pronajatých domů na dnešní Křenové ulici. Zůstala pouze nemocnice se třemi odděleními (interním,

chirurgickým a oddělením pro duševně choré), která nese od tohoto roku nový název – **Zemská veřejná nemocnice v Brně**. Bohužel ani přestěhování významné části původního ústavu do nových prostor mimo Staré Brno na dlouho nevyřešilo zoufalý nedostatek místa v nemocnici. Kromě dramaticky se zvyšujícího počtu nemocných docházelo současně k zakládání nových oddělení, což souviselo s postupným rozvojem jednotlivých lékařských specializací, jako bylo například oční či kožní lékařství. Proto bylo rozhodnuto o přestavbě a modernizaci nemocnice. Nová budova nemocnice byla dokončena v roce 1868 podle plánu významného vídeňského architekta Theophila Hansena. Ve své době se jednalo o pozoruhodnou a moderní stavbu, do detailu přizpůsobenou řádné nemocniční péči.

Obr. 5. **Nemocnice u sv. Anny** na konci 19. století (Hansenova budova).

Významný pokrok v péči o choromyslné v Zemské nemocnici je spojen s příchodem dr. Josefa Ignáce Čermáka, který se stal

primářem Oddělení pro duševně choré v roce 1855. Během svého působení vynakládal mimo jiné prim. Čermák maximální úsilí o nápravu nevyhovujících prostorových podmínek pro své pacienty. Byla především jeho zásluha, že již v roce 1863 byl zahájen provoz samostatného specializovaného „Zemského ústavu pro choromyslné“ v Černovicích, jehož prvním ředitelem byl jmenován právě dr. Čermák. Hospitalizovaní duševně nemocní v počtu 208 byli přemístěni ze zemské nemocnice do nového zařízení, a na Pekařské ulici zůstalo nově zřízené **Psychiatrické pozorovací oddělení**, které přijímalo, vyšetřovalo a léčilo pouze nemocné s akutními příznaky duševní choroby, nebo osoby z duševní poruchy podezřelé. Ačkoli se toto stalo součástí Oddělení pro choroby interní, řízeno mělo být z Černovic. To vedlo k nežádoucí dvojkolejnosti a neustálým kompetenčním sporům mezi nemocnicí a ústavem pro choromyslné. V roce 1884 proto bylo rozhodnuto, aby pozorovací oddělení v nemocnici (v té době rozšířené na 46 lůžek) bylo podřízeno jedině řediteli zemské nemocnice, a aby ředitel ústavu pro choromyslné byl zván pouze ke konzultacím při řešení vědecky vážných případů. Později připadlo jeho vedení primáři Interního oddělení dr. Fr. Brennerovi. Ani to však nevedlo k uklidnění situace a Psychiatrické pozorovací oddělení, které nebylo prioritou, fungovalo mnoho let ve velmi neutěšených podmínkách. V následujících letech se ve vedení Psychiatrického oddělení vystřídal ředitel černovického ústavu dr. Alfréd Helwig (od roku 1898) a následně nový ředitel Zemské veřejné nemocnice, odborný lékař pro fyziatrii, dr. Bruno Kučera (od roku 1909). Ten se zasloužil o výrazné zlepšení péče o psychiatrické pacienty: do všech místností nechal instalovat elektrické osvětlení, vybudovat koupelny a záchody, a v neposlední řadě zavedl do psychiatrie elektroléčbu, jako předchůdce elektrokonvulzivní terapie. V této podobě – jako součást velkého **Oddělení pro choroby vnitřní a nervové**, vedeného od roku 1907 primářem Vanýskem, fungovala část psychiatrická ve dvou podlažích západního traktu Hansenovy budovy až do založení brněnské univerzity. Paralelně (od roku

1900) působilo v nemocnici ještě II. interní oddělení, jehož primářem se stal asistent II. interní kliniky ve Vídni dr. W. Mager, a které bylo umístěno v menším novém jednoposchodovém pavilonu v nemocniční zahradě východně od hlavní budovy (v pozdějším sídle I. interní kliniky).

Obr. 6. Prof. dr. Rudolf Vanýsek, DrSc.

Po založení Masarykovy university v Brně zákonem z 28. ledna 1919, č. 50 Sb. z a nař., byla v říjnu 1919 přeměnou z velkého interního oddělení zřízena v zemské nemocnici na Pekařské ulici **Klinika pro choroby interní a nervové** (alternativně Klinika patologie a terapie vnitřních a nervových chorob). Jejím přednostou byl prof. Rudolf Vanýsek, který jako vůbec první český

primář v nemocnici vedl na popud prof. Thomayera již řadu let Oddělení pro vnitřní a nervové choroby. Již dřívější příchod českého vlastence Vanýska a konečně i klinik české univerzity do prostředí Zemské nemocnice bylo komplikováno skutečností, že tato byla na začátku 20. století německá. Drtivá převaha lékařů byla německých, a svýjmkou Vanýska a primáře chirurgického oddělení Bakeše, byla rodným jazykem všech primářů nemocnice němčina. Ještě do konce 19. století byla němčina v nemocnici úřední řečí a chorobopisy se tedy logicky psaly německy. Vypělá medicína v Brně se tak stávala prostorem česko-německého soupeření a nová Lékařská fakulta a její kliniky neměly vždy na různých ustláno. Tehdejší silná německá menšina v Brně české univerzitě příliš nepřála, avšak tehdejší ředitel nemocnice Bruno Kučera byl velmi dobrým a vstřícným partnerem pro vedení nové LF.

Součástí Vanýskovy kliniky byla až do roku 1922 i lůžka psychiatrická. V březnu tohoto roku byla dle zápisů prof. Popka otevřena **Klinika pro choroby duševní a nervové**, v níž se na čtvrt století spojily obory psychiatrie a neurologie. Nová klinika měla celkově 40 lůžek a brzy přibylo dalších 16, přičemž finálně bylo 41 lůžek vyčleněno pro pacienty psychiatrické a 15 lůžek bylo neurologických. Prostorově klinika zabírala 17 místností v západním traktu nemocniční budovy. Pracovna nového přednosty a současně knihovna, byla jedinou místností kliniky mimo pokoje pacientů. Jako první přednosta nově zřízené kliniky byl do Brna povolán prof. Bělohradský, který kliniku převzal v říjnu 1922. Do té doby ji vedl ještě profesor Vanýsek. Oficiálně je v písemných dokumentech klinika uváděna od roku 1923.

Profesor Karel Bělohradský se narodil 18.1.1889 v Hostouni u Prahy, Lékařskou fakultu Univerzity Karlo-Ferdinandovy vystudoval v letech 1911 – 1914. Po promoci nastoupil na Psychiatrickou kliniku v Praze vedenou prof. Karlem Kuffnerem. V roce 1922 se habilitoval z psychiatrie, habilitační přednášku měl

na téma „Biologicky diferenční diagnostika syfilogenních chorob nervstva“.

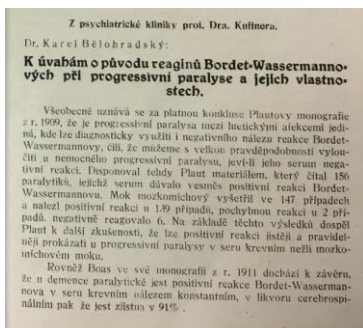

Obr. 7. Prof. dr. Karel Bělohradský

Jako přednosta Kliniky pro choroby duševní a nervové v Brně oficiálně působil v letech 1923 až 1929. Odborně se zabýval především patologickou anatomíí a serologií. V roce 1927 založil prof. Bělohradský specializovanou Likvorologickou laboratoř, která na klinice působila až do roku 2002, kdy přešla z organizačních důvodů pod Oddělení klinické biochemie. Přesto, jako dědictví Bělohradského laboratoře, provádí se na klinice vlastními silami do dnešních dnů cytologické (mikroskopické) hodnocení likvoru.

Obr. 8. Prof. Bělohradský v kruhu svých spolupracovníků (vlevo).

Obr. 9. Ukázka publikace prof. Bělohradského v časopise Revue. Neuropathologie, psychiatrie, therapie, lékařství sociální z roku 1923 (vlevo), prof. Karel Bělohradský a dr. Růžena Piťhová-Bělohradská (vpravo).

Kromě přednosta měla klinika v době svého založení ještě dva asistenty – dr. Růženu Piřhovou-Bělohradskou (manželku prof. Bělohradského) a dr. Zdeňka Lauterera. Od svého počátku působila nová klinika v nepříliš vyhovujících prostorových podmínkách. Prof. Bělohradský proto brzy inicioval zakoupení starší budovy původní školy na rohu Anenské a Školní ulice, a zahájil její přestavbu na moderní neuropsychiatrickou kliniku. Výsledku svého snu se však nedočkal, neboť ve 40 letech náhle umírá na infarkt myokardu (12.3.1929). V době jeho úmrtí byla nová klinika údajně již téměř hotová a čekající na vnitřní zařízení...

Druhým přednostou Kliniky pro choroby duševní a nervové byl v roce 1929 pověřen Haškovecův žák **profesor Hubert Procházka**.

Obr. 10. Prof. dr. Hubert Procházka

Provoz v ní byl zahájen 15.11.1931. V nové budově bylo k dispozici asi 100 lůžek, z nichž bylo 40 neurologických a 60 psychiatrických. Lékařský sbor tvořili tři asistenti a jeden demonstrátor Život profesora Procházky byl násilně přerušen v předvečer jeho padesátých narozenin 18.10.1935. V dolní části Zelného trhu, před domem kde bydlel, byl prof. Procházka zastřelen čtyřmi ranami z revolveru svým bývalým pacientem Mojmírem Resem, trpícím paranoidní schizofrenií. Podrobný popis události zveřejnily následující den Lidové noviny pod titulkem „Šílenec zastřelil profesora psychiatrie“.

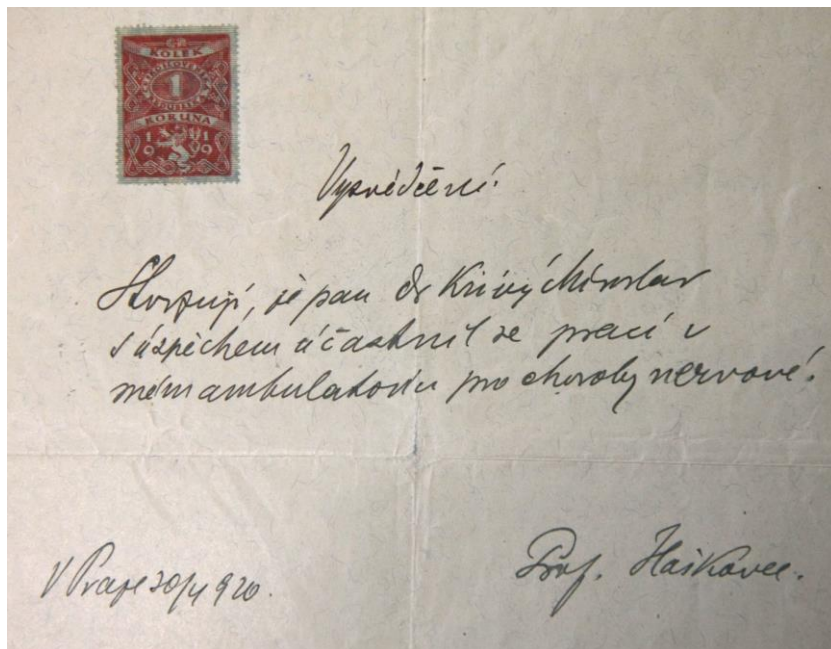
Krátce po smrti prof. Procházky vedl prozatímně kliniku asistent Zdeněk Lauterer, a následně byl dočasně pověřen jejím vedením nově habilitovaný docent neurologie a psychiatrie dr. Karel Popek, působící v té době jako zástupce přednosta. Toto provizorium trvalo téměř dva roky (1935-1937).

Obr. 12. Prof. dr. Miroslav Křivý.

V pořadí třetím přednostou Neurologicko-psychiatrické kliniky v Brně byl v letech 1937-1939 **profesor Miroslav Křivý**.

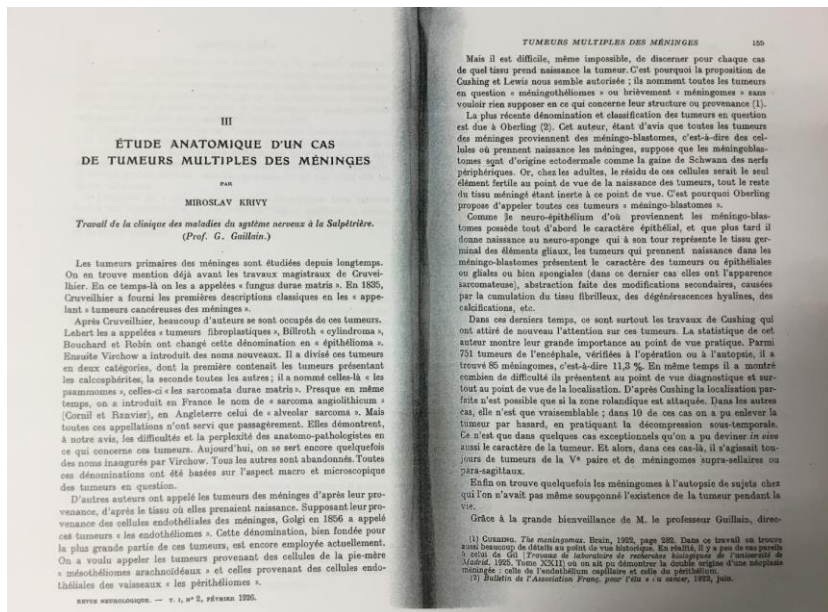
Profesor Křivý se narodil 23.1.1896 v Nové Říši na Moravě jako druhorozený syn místního praktického lékaře. Jeho otec byl blízkým přítelem a současně mecenášem básníka Otokara Březiny, a rodinné zázemí vysoké kultury a jemného, sociálně i národně zaměřeného ducha, zásadně formovalo Křivého osobnost. Miroslav Křivý vystudoval gymnázium na tř. kpt. Jaroše (tehdy Schmerlingstrasse) v Brně, kam se jeho matka se třemi nedospělými dětmi po smrti otce přestěhovala a žila v obtížných sociálních podmínkách. Po té absolvoval v letech 1914 - 1920 studium na pražské Lékařské fakultě. Již v průběhu studia

Obr. 13. Vysvědčení od prof. Haškovec (1920).

projevoval velký zájem o neurologii, a účastnil se prací v Haškovcově Ambulatoriu pro choroby nervové. Po ukončení studia na LF zde dokonce půl roku zastupoval asistenta.

V roce 1921 nastoupil na Kliniku pro choroby duševní a nervové v Bratislavě vedenou prof. Zdeňkem Myslivečkem. Brzy se stal klinickým asistentem, jímž byl dlouhých 12 let (do roku 1933). Ve studijním roce 1924 – 1925, s podporou stipendia francouzské vlády, absolvoval dr. Křivý studijní pobyt v Paříži na Charcotově klinice v Salpêtrière. Zde studoval především neurologii u prof. Guillaína (ve společnosti jiných vynikajících francouzských neurologů, jakými byli Babinski, Sicard, či Foix) a dále se intenzivně zabýval elektrofyzologií a elektroencefalografií v laboratoři profesora Bourguignona. Za studijního pobytu ve Francii napsal Křivý dvě vědecké práce francouzsky a tři práce české.

Obr. 14. Publikace dr. Křivého v Revue Neurologique (1926).

V roce 1929 se habilitoval na Komenského univerzitě v Bratislavě pro obor neurologie a psychiatrie s prací na téma „Fysiologie a pathologie spánku“. Po odchodu prof. Myslivečka do Prahy vedl v letech 1930–1937 Psychiatricko-neurologickou kliniku v Bratislavě.

Po tragické smrti prof. Procházky bylo profesorským sborem Lékařské fakulty Masarykovy university v roce 1937 nabídnuto prof. Křivému, aby vedl brněnskou Neurologicko-psychiatrickou kliniku. Ten tuto nabídku radostně přijal a do Brna, v němž prožil své mládí, se velmi těšil. Jako její přednosta vedl brněnskou kliniku v letech 1937 – 1939.

Obr. 15. Fotografie vedení klinik/oddělení v Zemské nemocnici u svaté Anny (1940 nebo 1941). Prof. Křivý sedí jako první vpravo. Vedle něj pravděpodobně Dr. Walter Marquort.

Za svého působení v Bratislavě a v Brně byl velmi činný. Celkem publikoval 36 vědeckých prací, většinu neurologických. Byl vynikajícím klinikem. Jak uvádí prof. Poppek: „Vynikal bystrým postřehem, dovedl ihned postihnouti jádro případu, dovedl se psychologicky vcítiti a pohroužiti do stavu nemocného a získati od něho v krátké době vše, co k rozpoznání choroby potřeboval.“ Byl členem mnoha vědeckých společností a sociálně-zdravotních institucí, zakládajícím členem Československé ligy proti epilepsii, a ve školním roce 1938-1939 i děkanem Lékařské fakulty MU. Málo se ví, že byl též členem brněnské zednářské Lóže Cestou světla. Naopak dobře známé a jemu osudové, bylo jeho zapojení do ilegálního odboje po Mnichovu 1938. Zatímco české vysoké školy, včetně Masarykovy univerzity a její Lékařské fakulty byly uzavřeny v listopadu 1939, kliniky v Zemské nemocnici u svaté Anny byly oficiálně přejmenovány na oddělení až o něco později, v roce 1940. Kliniky, respektive oddělení, vedl profesor Křivý až do konce roku 1941.

Velmi neblahou roli v historii svatoanenských klinik, ale zřejmě i v osudu profesora Křivého, sehrál dr. Walter Marquort. Tento německý smluvní lékař gestapa, v hodnosti SS-Standartenführera, přijel do Brna v březnu 1940 a byl vzápětí jmenován přednostou Interní kliniky po předčasně penzionovaném prof. Vanýskovi. Jeho působení se však zdaleka neomezovalo jen na interní oddělení. Jako jedinec, který upřímně nenáviděl vše české, systematicky se svým asistentem Fridrichem Pilným šikanoval a udával brněnské lékaře. Samotný Marquort dokonce aktivně participoval na výsleších, brutálním mučení i popravách univerzitních profesorů na Kounicových kolejích.

Profesor Křivý byl zatčen gestapem jako poslední z univerzitních profesorů dne 17. prosince 1941. Důvodem „zdržení“ byla pravděpodobně léčba dvanácterníkového vředu, kterou absolvoval od září mimo Brno. Na Kounicových kolejích byl opakovaně vyslýchán a do krve zbit, ale nikoho nevyzradil. 4. února 1942 byl s dalšími brněnskými vysokoškolskými profesory

převezen do koncentračního tábora v Mauthausenu, kde 23. dubna prof. Křivý umírá na úplavici po operaci flegmóny jako vězeň č. 1431.

KLINIK FÜR GEISTES- UND NERVENKRANKHEITEN IN BRÜNN.
VORSTAND PROF. D. MIB. KŘIVÝ

KRANKHEITSBESCHREIBUNG.

Prot.-Nr.: 20/42. Aufgenommen am: 5. ledna 1942.

Name: Marie J a l i n k o v á, Gebort: Žabčín
Geb: 15.11.1900, Gerichtsbezirk: Brno-venkov
Relig: f.-kat., Zuständigkeit: stta
Stand: vdaná, Gerichtsbezirk: stta
Beruf: v Soudennosti, Letze Wohnung: Žabčín č. 211
Gerichtsbezirk: Brno-venkov
Angehöriger von: manžel, matka (v. Dr. -
balak, Brno
Entlassen am: 2. 5. 1942.

Diagnose:
*Delirium subacutum.
Schizoth. char.
P. Schizophr. char.
S. S. Schizophrenia, mania
Schizophrenia, mania S. b.*

REVERS I

Erläutere, dass ich freiwillig zur Hilfeleistung in die Klinik für Geistes- und Nervenkrankheiten in Brünn einträte und verpflichte mich, mich allen Vorschriften wie auch Circularen auf der Klinik, sowie allen Entscheidungen und notwendigen Eingriffen während der ganzen Dauer meines Aufenthaltes auf der Klinik zu unterwerfen.

Brünn, den 19
Maria Jankovc
Unterschrift des Kranken.

I. Zeuge (Unterschrift des Arztes)

II. Zeuge (Unterschrift des Beamten)

III. Zeuge (Unterschrift des Angehörigen)

REVERS II

Bestätige mit meiner Unterschrift, dass ich nach gründlicher ärztlicher Befragung einwillige zu event. Veranlassungen, Operationen und subcutanen Punkturen zur Behandlung mit Fohrenschloß, spez. mit Malaria und zu jeder anderen ärztlichen Leistung, welche sich während der Behandlungsdauer auf der Klinik als notwendig oder nützlich erweisen sollte (eingesegnet die eigene chirurgische Operation, zu welcher es notwendig ist meine besondere Einwilligung einzubringen).

Brünn, den 19
Maria Jankovc
Unterschrift des Kranken.

Unterschrift: *Maria Jankovc* am 24. 11. 1941 v Žabčíně
Jordan & Kubelnic 2. 5. 1942
v Brně 5. 1. 1942.

Obr. 16. Prof. Miroslav Křivý (vlevo) a předtištěný formulář kliniky pro chorobopis používaný ještě v roce 1942 (vpravo).

Po smrti prof. Křivého byl 16.10.1943 vedoucím primářem neuropsychiatrického oddělení ustanoven dr. Z. Lauterer, který řídil pracoviště až do konce války. I v tomto nelehkém válečném období plnila klinika nejen funkci diagnosticko-terapeutickou, ale současně hrála významnou roli společenskou; byla doslova úkrytem pro řadu pronásledovaných, včetně básníka Ivana Blatného (1941).

V časném poválečném období se původní Neurologicko-psychiatrická klinika *de facto*, a v roce 1948 i *de iure*, dělí na dvě samostatná pracoviště – Neurologickou kliniku a Psychiatrickou kliniku. Přednostou zatím společné kliniky byl v této době **profesor Karel Popek**.

Obr. 17. Prof. dr. Karel Popek.

Prof. Karel Popek se narodil 2.7.1899 v Brně. Po středoškolských studiích a vojenské službě na italské frontě (v průběhu 1. světové války) odchází Popek v roce 1919 studovat Lékařskou fakultu do Prahy. Avšak již po dvou semestrech, v roce 1920, přestupuje na nově založenou LF MU v Brně, kterou úspěšně absolvuje v roce 1926. Během studia na lékařské fakultě stává se Karel Popek demonstrátorem na klinice profesora Bělohradského (1922-1923), a je tak přímým účastníkem zrodu Kliniky pro choroby duševní a nervové. Po promoci v roce 1926 nastupuje na

toto pracoviště jako asistent, a asi rok po smrti své první ženy Marie se v roce 1930 ženil s ovdovělou dr. Růženu Piťhovou-Bělohradskou. V následujících letech absolvoval mnoho studijních pobytů v Německu, Rakousku a ve Francii (mimo jiné např. u prof. Bumkeho v Mnichově, prof. Guillaína v Paříži, či na známé vídeňské psychiatrické klinice nositele Nobelovy ceny prof. Wagnera-Jauregga). Po deseti letech na klinice se v roce 1936 habilitoval z neurologie a psychiatrie s prací o kolorimetrickém stanovení hořčíku v moku mozkomíšním mikrometodou Kolthoffovou-Bečkovou.

V letech 1935-1937 působil jako zástupce přednosty Neurologicko-psychiatrické kliniky brněnské univerzity a současně byl přechodně pověřen jejím vedením. V průběhu války pak pracoval jako konsiliář Úrazové nemocnice v Brně, po osvobození v roce 1945 se vrací na kliniku a je jmenován mimořádným profesorem. V prosinci téhož roku je pověřen vedením brněnské Psychiatricko-neurologické kliniky, jejímž přednostou se stal v roce 1947. Ve skutečnosti ale byla se souhlasem prof. Popka tato klinika hned v roce 1945 rozdělena na kliniku neurologickou, jejímž přednostou se stal prof. Popek, a kliniku psychiatrickou, kterou od okamžiku vzniku vedl jako přednosta prof. Lauterer. Oficiálně vznikla **Neurologická klinika v Brně**, a stejně tak i Psychiatrická klinika, až v roce 1948 se souhlasem Ministerstva školství. Jako přednosta samostatné Neurologické kliniky působil profesor Popek od roku 1948 až do své smrti v roce 1971.

Obě nové kliniky nicméně působiley v původní budově až do roku 1965, kdy se Psychiatrická klinika odstěhovala do nové budovy v Brně-Bohunicích. Pravda je, že již v polovině 50. let byly na obou klinikách v budově na Školní ulici velmi špatné podmínky. "Když se například na pokoji s 15 lůžky dávaly elektrošoky, muselo vždy 14 pacientů pokoj opustit, a čekat na temném klozetu s koupelnou až šoky skončí." Jiný příklad: „Lumbální punkce se prováděly na

dlouhém stole, na němž pacienti jinak snídali, obědvali a večeřeli, jinde pro to nebylo místo...“.

Profesor Popěk systematicky budoval samostatné pracoviště. Založil, a až do své smrti vedl, Vědeckou laboratoř pro výzkum antropozoonóz, postupně vybudoval neuroradiologickou a elektrofyziologickou laboratoř (první EEG přístroj získala klinika v roce 1946 a první EMG v roce 1958). Právem je považován za zakladatele dětské neurologie v Československu. V roce 1949 založil na své klinice dětské lůžkové oddělení, a v roce 1953 vzniklo na jeho popud v Krajské dětské nemocnici v Černých Polích první samostatné oddělení dětské neurologie v Československu pod vedením jeho žáka, doc. Václava Holuba.

Obr. 18. Prof. Karel Popěk při oslavě svých 50. narozenin na klinice.

Vědecko-výzkumně a publikačně se věnoval širokému okruhu témat, například epilepsím, roztroušené skleróze, bolestem hlavy

či neuroinfekcím (především brucelóze, leptospiróze a tularémii). Celkem publikoval kolem 130 vědeckých a odborných prací, část z nich v zahraničí. Velice významná byla jeho činnost pedagogická a přednášková, vybudoval vlastní rozsáhlou neurologickou školu, a hlavně byl skvělým klinikem, pro nějž bylo základem velmi pečlivé a podrobné neurologické vyšetření, k němuž vedl všechny své žáky a spolupracovníky.

Obr. 19. Kolektiv Neurologické a Psychiatrické kliniky v roce 1949 (uprostřed v obleku prof. Popek, po jeho levé straně dr. Piťhová-Popková a vedle ní v bílém plášti prof. Lauterer – přednosta Psychiatrické kliniky).

Závěr profesního života prof. Popka byl však silně ovlivněn politickými událostmi v Československu koncem 60. let, konkrétně okupací armádami Varšavské smlouvy a obdobím nastupující normalizace. Podobně jako mnoho jiných je předvolán v roce 1970 před prověřkovou komisí, řada jeho nadějných žáků a spolupracovníků (například doc. Jaroslav Nedbal, doc. Antonín

Bajer, as. Bohumil Chrást či as. Karel Dohnal) je “odejita” z kliniky, a u některých jiných dochází k pozoruhodné proměně a uchopení příležitostí, které vševládnoucí komunistická strana těm loajálním nabízela. Začátkem roku 1971, konkrétně 14. února, Popек umírá.

Následující období normalizace na 30 let rozvoj kliniky výrazně zbrzdilo. V letech 1971 až 1986 působil ve funkci přednosta prof. Čeněk Luboš Hrazdira, který v roce 1986 předal vedení kliniky své manželce, prof. Vlastě Hrazdiové. Oba poměrně věrně reflektovali negativní normalizační praktiky, jakými byly kádrování, čistky ve straně, zákazy povolání či cenzura. Spíše než požadavky odbornými byla klinika řízena jako téměř vše v zemi přáním všemocné KSČ a jejich pohlavářů, a její přímé vedení bylo svévolné a odpovídalo osobnostnímu profilu tehdejších přednostů. Tíživá atmosféra

Obr. 20. Prof. MUDr. RNDr. Čeněk Luboš Hrazdira, DrSc. a prof. MUDr. Vlasta Hrazdiová, DrSc.

strachu byla na klinice každodenní realitou, přičemž racionální snahy o rozvoj oboru a pracoviště byly velmi těžce prosaditelné. Přesto přese vše si zdravotnická péče na klinice udržela po celou dobu vysokou úroveň, a od poloviny 80. let ti nejprogresivnější lékaři kliniky navzdory začali opět publikovat v zahraničních odborných časopisech.

Se Sametovou revolucí se na podzim roku 1989 vrací do hry politicky rehabilitovaný **doc. Jaroslav Nedbal**, který je ještě v roce 1989 pověřen vedením 1. neurologické kliniky brněnské lékařské fakulty.

Obr. 21. **Doc. MUDr. Jaroslav Nedbal, CSc.**

Doc. Nedbal se narodil 20.10.1928 v Prusinovicích a habilitoval se jako nadějný asistent na Neurologické klinice prof. Popka. V roce

1970 však neprošel prověrkami a byl odsunut na nově zřízený primariát Neurologického oddělení Nemocnice ve Vyškově. Zde působil až do Sametové revoluce, během níž vstoupil do Občanského fóra a následně se jako člen jejího nového vedení zapojil do očisty Lékařské fakulty. Dne 17.12.1989 manželé Hrazdirovi přes noc v tichosti vyklidili své pracovny na klinice a náhle nebyli. Docent Nedbal pak vedl kliniku jako její v pořadí sedmý přednosta v letech 1989 až 1992. V tomto období došlo k významné dohodě o budoucnosti a komplementárním odborném zaměření dvou stávajících brněnských neurologických klinik (vedle 1. neurologické kliniky působila v Brně od 1. září 1989 ještě Neurologická klinika ve Fakultní nemocnici v Bohunicích, kterou zprvu vedl prorežimní doc. Pavel Strnad a po Listopadu 1989 byl přechodně pověřen jejím vedením as. Ladislav Ondroušek. V r. 1993 se po řádném konkurzu stal přednostou bohunické kliniky prof. Zdeněk Kadaňka, který tehdy se svým týmem odešel ze svatoanenské nemocnice do Bohunic.) Přednostou 1. neurologické kliniky byl po odchodu doc. Nedbala do penze jmenován **profesor Ivan Rektor** (1992-2012).

Profesor Ivan Rektor se narodil 5.11.1948 v Levoči, avšak již v dětském věku přichází do Brna, které se stalo jeho hlavním profesním působištěm po většinu života. Zde v letech 1966–1972 absolvoval Lékařskou fakultu Univerzity J. E. Purkyně (dřívejší i nyníjší Masarykova univerzita). Poté odchází pracovat na Neurologické oddělení Okresní nemocnice v Uherském Hradišti, kde působí jako sekundární lékař do roku 1977. V tomto roce nastupuje na Neurologickou kliniku LF MU v Brně na pozici odborného asistenta. S nástupem na klinické pracoviště se intenzivně zapojuje do vědecko-výzkumných aktivit. V letech 1984–1990 působil také ve francouzském CNRS v Gif sur Yvette, kde se zabýval výzkumem myoklonu a epilepsie na primátech, a v letech 1990–1992 pak pracoval v INSERMu (Université Paris VII-Jussieu, Hôpital Ste Anne, Paris), v oblasti výzkumu intracerebrálního snímání neurofyziologických signálů.

Obr. 22. Prof. MUDr. Ivan Rektor, CSc., FCMA, FANA, FEAN

V roce 1990 přijímá pozici docenta na pařížské univerzitě a v tomtéž roce habilituje v oboru neurologie i na LF MU v Brně. Profesorem neurologie na LF MU je jmenován v roce 1993.

Po svém návratu z Francie v roce 1992 se profesor Rektor stává přednostou 1. neurologické kliniky LF MU ve Fakultní nemocnici u sv. Anny a v této funkci působil až do roku 2012. Během dvaceti let, díky své neutuchající energii a promyšleným vizím, postupně vybudoval z Neurologické kliniky u sv. Anny špičkové neurologické pracoviště, které získalo vynikající renomé i v evropském a světovém kontextu. Na 1. neurologické klinice brzy po svém nástupu do funkce založil hned několik specializovaných center (pro diagnostiku a léčbu epilepsie, extrapyramidových onemocnění a kognitivní centrum), které se postupně vypracovaly

na nejvýznamnější centra svého typu ve středoevropském regionu a představují typická klinicko-výzkumná centra excelence. Prof. Rektor bez přehánění otevřel kliniku světu, vybudoval vlastní neurologickou školu a v závěru svého působení ve funkci přednosty ustál bratrovražednou bitvu o zachování samostatnosti 1. neurologické kliniky LF MU.

Stručnou historii Neurologické kliniky v Brně dovolím si zakončit léty 2014 a 2015, kdy po více než 80 letech proběhlo historické druhé stěhování 1. neurologické kliniky FN u svaté Anny a LF MU. Tentokrát z budovy původní školy adaptované na kliniku na přelomu 20. a 30 let 19. století do nově zbudovaného

Obr. 23. **Budova 1. neurologické kliniky ve FN u svaté Anny a LF MU před stěhováním v roce 2014.**

moderního bloku budov C1 a B1. Pro její pacienty i pro zdravotnický personál představovala tato změna přelomovou

událost nejen pro její rozsah, ale i pro dramatické zlepšení podmínek pro poskytování léčebně-preventivní péče, a také pro snadnější realizaci pedagogické i vědecko-výzkumné činnosti, které jsou nedílnou součástí funkce kliniky od jejího samotného zrodu. Tímto okamžikem se klinika definitivně ocitla v současnosti - ve 21. století. V současnosti, která je jako vždy složitá, vícevrstevná, současně tíživá i nadějná, ale hlavně reálná. Každopádně posledních 30 let představuje bezpochyby zlaté období kliniky; po stejně dlouhou dobu klinika nikdy v historii nemohla vzkvétat!

Závěrem bych rád poděkoval těm mnoha, dnes již většinou bezejmenným, lékařům, sestrám, ošetřovatelům a ošetřovatelkám kliniky, bez nichž by žádná historie Neurologické kliniky neexistovala.